

således samman med storleken på den grupp i vilken människorna lever: en större gemenskap nödvändiggör en mer organiserad form av religion.

Är 150 personer också den optimala storleken för en religiös församling, undrar författaren, och presenterar forskningsunderlag för att så är fallet. ”Med den här storleken känner både prästen och församlingsmedlemmarna varandra personligen” (s. 109–110). Hans tes är att vår tillhörighet till en sådan begränsad grupp ger en förklaring till ”hur och varför religioner har evoluerat” (s. 114). Religionen har således uppkommit tack vare människans ”sociala hjärna”, ett tema som utvecklas i kapitel 5.

Det som binder oss samman och som gör det möjligt att bilda sociala grupper är, enligt Dunbar, en samling beteenden som alla aktiverar endorfinsystemet, det vill säga hjärnans ”belöningssystem”. Till dessa beteenden hör de religiösa ritualerna. Sådana beteenden som vi gör tillsammans med andra skapar nämligen inte bara välbefinnande utan också gemenskap och en tillitsfull atmosfär. Den sociala hjärnan gör det också möjligt att föreställa oss hur andra tänker, det vill säga andras mentala tillstånd. Denna förmåga har i sin tur, menar författaren, spelat en avgörande roll för religionernas uppkomst, bland annat därför att den gör det möjligt att föreställa sig andliga varelser och transcendentia världar.

För att förklara religionernas uppkomst och utveckling använder sig Dunbar, som nämnts, av ett evolutionärt perspektiv. En mängd konkreta och ofta fantasieggande exempel från hans egna och andra forskares fältstudier presenteras, vilket är en av bokens styrkor. Möjligen tycker jag det är lite väl mycket fokus på det ”annorlunda” och ”främmande”. Risken är att läsaren kan få intrycket att det där med religion, det är något konstigt som folk ägnade sig åt förr i världen eller på avsides belägna platser. Men att hitta mer näraliggande exempel från vår egen kultur och vår egen vardag låter sig lätt göras – framför allt om man, som Dunbar,

betraktar religion som något universellt och allmänmänniskt.

I sista kapitlet resonerar Dunbar om huruvida religionerna skulle kunna ersättas av sekulära trossystem, men menar att religion och inte minst dess ritualer skapar något som sekulära motsvarigheter inte gör på samma sätt, även för icke-troende. Försök att ersätta religion med sekulära motsvarigheter har heller inte lyckats något vidare, påpekar han. Frågan är därför om sekulär ”religion” ens är möjlig. Hans slutsats blir: ”Religionen är ett djupt mänskligt drag. Religionens innehåll kommer säkerligen att förändras på längre sikt, men på gott och ont kommer den nog att förbli en del av vår tillvaro” (s. 278).

Lotta Knutsson Bråkenhielm

TD, Stockholm

DOI: 10.51619/stk.v100i1.26101

Karin Johannesson. *Thérèse and Martin: Carmel and the Reformation in a New Light*. Eugene, OR: Pickwick. 2023. 182 s.

Då den blivande Uppsalabiskopen Karin Johannesson 2018 gav ut sin bok *Thérèse och Martin: Karmel och reformationen i nytt ljus*, möttes den av god respons. (För en utförligare beskrivning av boken, se undertecknads recension i STK 2019, nr 1).

Denna respons har föranlett föreliggande utgåva av boken i engelsk översättning, gjord av Gerd Swensson och Mike McCoy. Översättningen ligger mycket nära den svenska texten, något som visserligen är bra, men ibland resulterar i uttryck med en viss ”svengelsk” anstrykning som är lite olycklig för receptionen bland icke svenskspråkiga läsare.

Den engelska utgåvan har fått ett förord på eminent engelska av kardinal Anders Arborelius, själv karmelitbroder, där han framhåller hur boken bidrar till fördjupade insikter om vad luthersk och romersk-katolsk tradition har gemensamt. Kardinalen påpekar att karmelithelgonen Thérèse av Lisieux (1873–1897), Teresa av Ávila (1515–1582) och

Johannes av Korset (1542–1591) alla är kyrkolärare i den romersk-katolska kyrkan, vilket gör att det som lyfts fram i boken inte gäller enbart den karmelitiska traditionen, utan romersk-katolska kyrkan som helhet.

Med bergsbestigning – andlig och fysisk – som ledmotiv genom boken, visar Johannesson hur den som står i en evangelisk-luthersk tradition kan få fördjupade insikter om nåden, tron och ett fokus på Kristus genom att ta del av vad Thérèse, Teresa och Johannes skrivit. På dessa punkter finns mycket som är gemensamt med Martin Luthers (1483–1546) tänkande. Samtidigt tillför karmelithelgonen något som befriar lutheranen från en upplevd bakbundenhet, känslan av att inte kunna göra någonting alls, eftersom allt ges av Gud i nåd, även förmågan att säga ja till honom. Rädslan för gärningsrättfärdighet elimineras när man inser att det inte gäller nåd *eller* goda gärningar, utan nåd *och* goda gärningar.

Tekniken för detta kallar Johannesson ”receptiv ekumenik”, vilket innebär att man, efter att ha lokaliserat ett problem, riktar blicken över samfundsgränsen för att se vad andra samfunds tänkare kan hjälpa till med. Det för boken aktuella problemet är den inre sekulariseringen i svenskkyrklig kontext, vilket Johannesson insiktsfullt och självkritiskt beskriver. Stundom gör detta att de tre karmelithelgonen framstår i bättre dager än Luther. Detta är säkert oavsiktligt, men det kan vara skälet till att boken verkar ha fått större respons bland katoliker än bland lutheraner.

Författaren vill inte ge sig in i funderingar om vad katoliker kan lära av Luther – boken avser Svenska kyrkan – men kanske är det just en fördjupning i vad betonandet av Guds nåd, trons företrädare och ett fokus på Kristus innebär som kan bära frukt även hos katoliker.

Johannesson har skrivit en bok som är briljant, pedagogisk och mycket viktig. Hon pekar på ett problem, den inre sekulariseringen, som förstås är smärtsamt att belysa. Icke desto mindre måste det göras för att en lösning ska kunna åstadkommas. Denna bok

ger fina förslag och det vore livgivande för debatten om fler böcker skrevs i denna fråga.

Katarina Hallqvist
Doktorand, Lund

DOI: 10.51619/stk.v100i1.26102

Marianne Bjelland Kartzow, Kasper Bro Larsen & Outi Lehtipuu (red.). *The Nordic Bible: Bible Reception in Contemporary Nordic Societies*. Berlin: De Gruyter. 2023. 323 s.

I boken *The Nordic Bible*, som är ett resultat av en workshop i Aarhus 2019, samlas ett antal olika bidrag som undersöker samtida nordisk bibelreception. I inledningen tecknar redaktörerna en bild av hur forskningen kring bibelreception utvecklats sedan 1980-talet. I dag är receptionsstudier en i stort sett accepterad del av bibelvetenskaplig forskning som sådan. En svaghet med tidigare bidrag inom fältet som redaktörerna lyfter är att de fokuserat på texter snarare än människor: själva termen ”reception” antyder att texter (eller tolkningar av texter) är artefakter (eller idéer) som på något sätt rör sig i tid och rum oavsett människors medverkan eller motstånd. I stället är det i många av bokens bidrag enskilda och institutionella aktörers bibeltolkning och -användning som står i fokus. Jag vill lyfta fram just detta som en av bokens stora styrkor – även om idén om att fokusera på aktörer och agens kanske inte alltid är helt genomförd (när redaktörerna på s. 13 till exempel talar om att ”Bible receptions do not only cite and develop previous receptions”, hade det varit mer konsekvent att säga att *människor* inte bara citerar och utvecklar tidigare tolkningar).

Ett slags andra inledning står Hallgeir Elstad för, där han återger samtida (primärt kyrkohistorisk) forskning som framhållit kontinuiteten mellan den protestantiska statsreligionen i de nordiska länderna och de under 1900-talet framväxande välfärdsstaterna. Förutom som en bakgrund till diskussionen av religionens roll i de